

jezik glume – režija igre

(razgovor sa gordanom kosanović)

Koji su osnovni problemi glumačke umetnosti vezani za igru na nematrnjem jeziku?

Problemi glumačke umetnosti u teatru, vezani za igru na nematrnjem jeziku.

Takvo pitanje pokreće čitav niz odgovora i budi čitav niz davno uspavanih predrasuda. Ono se nameće i svakome ko istinski naslućuje složenost teatarskog čina. Meni bi trebalo mnogo više vremena i prostora da bih razložila sve detalje kojima sam se i sama već bavila i koji me još uvek zaokupljaju.

Moram reći da sa velikom slašću želim da demantiram isključivost izvesnih u svetu teatra gotovo utemeljenih mišljenja da je na sceni (pažnja: ne na filmu, samo na sceni) nemoguće dobro igrati, tj. uspešno igrati na stranom jeziku. Na sreću, ni ta tvrdnja ne mora biti pravilo i ne samo da ne mora biti pravilo, ona apsolutno nije pravilo. Postoje dve važne i različite stvari koje su u tom problemu za glumca presudne: jezik i igra. To jest, jezik jeste i može da bude velika prepreka za glumca koji, neovisno o svom glumačkom daru, nema nikakav lični odnos prema stranim jezicima. Ne radi se o ponavljanju jezika, o fondu riječi. Ja sam u Nemačku došla ne znajući ni jednu jedinu reč. Radi se o tome da li čovek, koji je u ovom slučaju i glumac, ima određenu vrstu erotskog osećanja za jezik, da li je u stanju da se zaljubljuje u strane jezike i da se sa njima spaja kao sa novim egzotičnim ljubavnicima. Ovisno o kome stranom jeziku se radi, menja se boja i način erotskog naboja, kojim usvajamo to nešto sasvim novo u sebi. Sada sam naravno još bliže onome što sam samo slikovito označila kao ljubavni odnos: strani jezik – čovek. Stvar je zapravo još jednostavnija i tajna leži u tome koliko smo spremni za erotski odnos sa nekim novim i nepoznatim u sebi samima, koliko smo znatiželjni i otvoreni za sebe, koliko smo spremni u sebi prepoznati sve one druge, nepoznate i strane osobe koje u nama prikrivene postoje. Ja to zovem nadarenost za strane jezike. Ako to postoji kod čoveka koji je pri tom još i glumac, onda se ljubavni slučaj dešava vrlo brzo i poistovećivanje sa nekim drugim jezikom odvija se brzinom koja se graniči sa šizofrenijom.

Zatim dolazi teatar. Ako je teatar IGRA, a po mom najdubljem uverenju on jeste najprije TO, igra je jača od svega pa i od jezika. (...) Tako je samo jezik bio ono nepoznato. Ali za mase jezik je samo jedno od pravila igre, a kad je dete željno igre, ono uči pravila strahovito brzo, gotovo spontano, samo da bi se igralo željenih igara. Neću da poričem teškoće igranja na stranom jeziku. Tek sada sam ih itekako svesna ali svesna sam i toga da za mene predstavlja samo izazov više zaroniti u nešto sasvim nepoznato kao što je jezik, druga kultura. To je ljubav prema nepoznatom koje pripitomljava i bojimo svojim poreklom. To je fascinacija, osetiti sebe potpuno drugom, sasvim različitom od one koju godinama u sebi poznajete. Taj opijum, osetiti jedan drugi jezik svojim, a znati da ga u potaji uvek vrebaju ljubomorni maternji jezik, povredeni što ga u igri varaš sa nekim tuđim. Za mene su to zanosna šizofrenična stanja koja teatar slavi, a realitet potiskuje, brani, razdvaja.

Verujem da sami sebe nikad ne osećamo »slučajem«. Oni oko nas vide nas takvima. Vi znate da je u glumačkom životu kofer jedna od najvažnijih, rekla bih neizostavnih rekvizita. E, pa, onda ništa lakše nego spakovati ga i otići, to mu već dođe kao neka rutina. Osim toga, kod mene nikad nije bila prisutna svest o dramatičnom »odlasku«, jer ja Evropu smatram malim seocetom koje se preleće za nekoliko sati i, zvuči verovatno malo otrcano, ali ja se svugde osećam kao kod kuće iako sam u životu, do ove nemačke odiseje, relativno malo putovala. To valjda zato što glumca nosi toliko spominjana stvaralačka vatra ili nazovite to kako hoćete, koja u njemu samom rasplamsava njegovo ogništvo.

Kako zapravo živite i stvarate u Theatru a.d. Ruhr u Mülheimu?

Ne znam kako da vam odgovorim kako živim. Ne znam kako živim. Poznajem neka vremena kad mi je sasvim uspevalo da odredim svoje mesto u mom malom kosmosu. Možda su to bili momenti ne toliko radno intenzivni pa su davali vremena za samoposmatranje. Jedino znam da od nezadovoljstva i sukoba sa sobom i drugima nisam u stanju pobeći. Ono što mi se često pripisuje kao mana jeste da nisam u stanju mistifikovati ono što se zove nova sre-

Pismo Gordane Kosanović Radoslavu Laziću, Mulheim, Theater a. d. Ruhr, april 1983.

Poštovani prijatelju Laziću, pozdravljam vas srdačno i odmah moram da kažem da zakasneli odgovor nije ni u kakvoj proporciji sa radošću po primku vašeg pisma. Na vaša pitanja sam imala nameru mnogo ranije odgovoriti ali bila sam sprečena radom na komadu Novi proces Petera Weissa čiju smo nemačku praižvedbu izveli ovdje, u Berlinu, 25. 3. i gde istu igramo do 30. 4. 1983. Odmah da kažem da je čitav ansambl rezultatom vrlo zadovoljan uprkos oprečnim kritikama koje ovaj put nisu lišene političke pozadine. Peter Weiss je, naime, izraziti i otvoreno deklarisan levičar, što mu jedan deo njemačke takozvane kulturne javnosti ne može zaboraviti pa se sada, nakon njegove skorašnje smrti, oseća kod dobrog broja kritičara čudna vrsta zajedljivosti, antipatije, pa čak i neukusa kod površnih i vrlo često neupućenih analitičara njegova poslednja dela.

(Petrinja, 8. VIII 1953 – Beograd, 8. VIII 1986)

I pored svih manjkavosti kojih tekst Novi proces sigurno nije lišen, naš ansambl je ogorčen načinom na koji se jednog pisca kao što je Peter Weiss, koji ima sasvim poznato i određeno mesto u povijesti teatra, posmrtno tretira. Čini se da je sad i njegova odluka o doživotnoj emigraciji u Švedskoj bar meni lično mnogo jasnija. Dovoljno je navesti samo jedan naslov kritike »Peter Weiss osvjetljava Kafku svecama marksizma«, pa da se nazre opasna struja političke stvarnosti Nemačke koja na potpuno perifidni način bolno utiče i na kulturna zbivanja. Mi svojom predstavom niti smo mogli niti smo hteli izbeći snažnu političku angažiranost P. Weissa, što naravno suprotni tabor kritičara pozdravlja i naziva najznačajnijim teatarskim događajem u Berlinu ove godine. Vrlo bi me zanimalo doživeti kako naša jugoslovenska pozorišna sredina prima jedan ovako napisan i ovako pravljen komad. Sve vam ovo govorim da bih zapravo objasnila kako me intenzivno zapljuskuju pozorišna zbivanja i koliko intenzivno učim i shvatam relaciju pozorište – društvena stvarnost. Ne zato što su ovdje događaji burniji, ni u kom slučaju, i ovdje prevladava ustajala zabokrečina i opasni glib konvencionalizma i konzervativizma, kao što je verujem i normalno.

Kažem normalno jer smatram da osrednjost, prosečnost i nazadnost pripadaju posvuda po prirodnom zakonu većini, pa tako mora biti i u teatru. Što ja intenzivnije događaje doživljavam, više je u vezi sa umetničkom-sociološkom strukturom ansambla Theater a. d. Ruhr, koji se svesno bacio, mogu slobožno reći, u egzistencijalno-umjetnički izazov u jednom društvu koje je svoje društveno-političko uređenje razvilo do najvišeg mogućeg stadija perfektnog kapitalizma i tako omogućilo i najjači stadij perversizije takvog uređenja u Evropi.

Eto, ukratko rečeno to su dnevne preokupacije koje su me sprečavale da odgovorim na vaša konkretna pitanja. Sada ću to pokušati i nadam se da nije prekasno.

dina, novi uslovi, uspešan korak napred. Umesto da slavim, ja mu tražim uzroke. Zašto nije još veći, zanosniji. Naravno da ta vrsta energije uznemiruje najpre mene, ali počesto i one oko mene koji se bave zajedničkom stvari.

Kako saradujete s nemačkim glumcima?

Sviđa mi se to pitanje jer je, iako naoko stereotipno, jako detinjasto, i pogada najskrivenije uglavne moje glumačke duše koju inače sakrivam jer sam i ja već ponešto naučila o lepom vaspitanju. I pošto mi se čini da me sad niko neće otkriti jer ovo govorim za svoje novine na novom jeziku, u stanju sam da priznam da su mi se dešavali trenuci kada sam se jedva uzdržavala da glasno ne kažem

u momentima nezadovoljstva i scenske neispunjenosti: eh, da je sad ovde Zoran, eh, da je sad ovde Rade, eh, da je ovde Miki. Ono što mi i ovdje služi kao uzor jeste fantastična glumačka samosvest koja nekoliko teatarskih ličnosti izdiže iznad odličnih glumaca u mislonare koji se kazališnim činom služe samo kao savršenom šifrom da bi komunicirali sa publikom na način koji se u ovom današnjem svetu koji apatično ide ka samouništenju, inače retko poklanja.

U svom drugom delu pitanja povlačite dalje paralelu koju ja razumem kao pitanje: Nisam li zabrinuta za kontinuitet takozvane karijere. Ako se najpre složite sa mnom da je u našim uslovima smešno govoriti o bilo kakvoj karijeri tipa Hollywooda, da je smešno g/đu Karijeru zamisliti kao liniju koja do izvesnih godina uvijek ide na gore, onda malo na dole, onda stoji, onda ćete se složiti sa mnom da to što se zove karijera nikad ne postoji u nama, to je uvijek ono što drugi vide. Glumac umire u fragmentima i ponovo se rađa u fragmentima, i negovanje kontinuiteta svoje vlastite sudbine nešto je najlažnije što sebi može priuštiti. Ja ne očekujem da ostajem u svesti ljudi ni pola sata posle predstave, ja se nadam da im bombardujem čula i razum samo u trenutku, a posle me nema više. Svi članci i fotografije su samo umetni pokušaji ovekovečivanja nečega što je već davno umrlo jer ja nisam pisac i ne ostavljam literaturu koju treba slaviti. Ja samo prinosem u jednom jedinom trenutku javno žrtvu i to se više nikad neće ponoviti. Zbog toga i mnogo sličnoga razumećete me ako se podsmehnem svim pitanjima u stilu imate li vi regionalnih problema, jer ipak vas nema u vašem kraju, zaboraviće vas? Zadržavamo se dugo na jednom mestu jer se nadamo da smo trajno nekome u pamćenju zadržani i zato smo neko, a ako smo na drugom mestu isto tako dobri a niko nas ne zna, čini nam se da smo niko. Ako će svojim nameranjem i znanjem potvrditi da smo dobri i uspešni i tako podupirati iluziju o našoj trajnoj vrednosti.

Kakav je položaj i značaj teatarske umetnosti u Nemačkoj danas?

U Nemačkoj imponuje najpre značaj koji teatar uživa. Zatim svest o informisanosti i u smislu da se ima malo šansi nešto u pozorištu napraviti i pri tome se zanositi da je time otkriven novi svet. Strogoća i kriterijumi sa kojima se propuštaju ideje... (...) Ono što sam naučila u Jugoslaviji i što ne želim zaboraviti, to je osećaj da je pozorište dragoceni čin koga ne rađa svako. Naši pozorišni radnici rade posao i pored svih rezignacija i razočarenja i vidi im se da još uvek misle da rade poseban posao. Hoću da kažem da cinizam rađa kod nas još uvek ekskluzivnost a ne činovničku korektnost. Sigurno je da naša mašta može da se meri sa »svetskom« i da naše tlo rađa igre retkih i uzbudljivih ritmova. Uostalom, to sam oduvek mislila i osećala, inače odakle bih, odlazeći u drugu zemlju, crpila sigurnost i osećanje gotovo pozorišnog pedigrea ako ne zbog jugoslovenskog pozorišta koje me je oblikovalo. Sigurno je da kad ovo govorim mislim na sve ono što me je svojim vrednostima obeležilo a zaboravljam namerno sve trenutke kojih sam se stidela igrajući ili gledajući druge kako igraju.

Ja sam jako obdarena za patnju otkad za sebe znam i sad sam već gotovo sigurna da me različite patnje pokreću na ono što vi nazivate stvaralačkim strastima. Ne usuđujem se da govorim o ljubavi jer ne znam šta da kažem o najvećoj tajni i zagonetki ljudskog življenja. Čini mi se da sam nesvesno i postala glumac u silnoj želji da se dopadnem što većem broju ljudi, a ako im se dopadnem, onda će me i voleti.

Kako u novim uslovima radite »nad samom sobom«?

Svoju prirodu štitim tako da je opterećujem sa sve više života i sa sve više rdavih navika. Sentimentalna sam prema Stanislavskom kao što se prema Bibliji može biti sentimentalna, ali plašim se da bah štiteći svoju prirodu od rdavih navika radala na sceni dobru odgojenu decu lepim manira. Što se tiče tuđeg a nakalemljenog, ima dosta tuđeg što je takođe lepo što bih rado sebi nakalemila a sve ono što mi se sviđa teram od sebe po cenu sukoba, ekscesa i neprijatnosti. Čuvam se ravnodušnosti i hladne odmerenosti kojima se lako može zaraziti u ovoj najrazvijenijoj zemlji evropskog visokog kapitalizma.

Šta za Vas predstavlja glumačka igra kao ostrašćena egzistencija?

Ja sam jako obdarena za patnju otkad za sebe znam i sad sam već gotovo sigurna da me različite patnje pokreću na ono što vi nazivate stvaralačkim strastima. Ne osuđujem se da govorim o ljubavi jer ne znam šta da kažem o najvećoj tajni i zagonetki ljudskog življenja. Čini mi se da sam nesvesno i postala glumac u silnoj želji, da se dopadnem što većem broju ljudi, a ako im se dopadnem, onda

će me i voleti. Ja se samo nadam da im bombardujem čula i razum za jedan biljesak trenutka, a posle znam da me više nema, da ne postojim. Žudnja za tim osećajem da se bude voljen od sviju tera predstave u sve strašnije pokušaje sebe na sceni na pravi način dati,

Oni oko nas vide nas takvima. Vi znate da je u glumačkom životu kofer jedna od najvažnijih, rekla bih neizostavnih rekvizita. E, pa, onda ništa lakše nego spakovati ga i otići, to mu već dođe kao neka rutina.

a prazna garderoba posle aplauza ponovo podgreva sumnju da ni te večeri nismo bili dovoljno voljeni i eto povoda da se blaženo bacimo u patnju. Tako se krug zatvara.

Šta novo spremate za scenu i koje probleme pri tom susrećete?

Ova jesen obeležena mi je Sofoklovom Elektrom koju pokušavam da odbranim, najpre pred sobom a onda i pred drugima. To je do sada i moj najveći zadatak otkad igram u pozorištu i zato je i strepnja velika. Strepim šta li će se desiti sa mnom kada se sretnem sa jednim tako ogromnim komadom sudbine i pokušavam da poverujem da je ta sudbina moja. Bojim se hoću li moći i nadam se da ću moći. Sledeće godine ću se verovatno baviti Brechtom.

Ako se najpre složite sa mnom da je u našim uslovima smešno govoriti o bilo kakvoj karijeri tipa Hollywooda, da je smešno g-đi Karijeru zamisliti kao liniju koja do izvesnih godina uvijek ide na gore, onda malo na dole, onda stoji, onda ćete se složiti sa mnom da to što se zove karijera nikad ne postoji u nama, to je uvijek ono što drugi vide. Glumac umire u fragmentima i ponovo se rađa u fragmentima, i negovanje kontinuiteta svoje vlastite sudbine nešto je najlažnije što sebi može priuštiti.

Kako se osećate pred skoro gostovanje na Bitefu?

Kad mislim na Bitef na jugoslovensku publiku, borim se sa različitim osećanjima. Najjači je strah od poplave sentimentalnosti u momentu kad shvatim da je dvorana puna ljudi koji razumeju onaj moj drugi jezik koji ja u tom momentu ćutim. Strah od nagona koji tera da se apsurdna situacija prekine i da se reči kažu onako kako će ih svi odjednom razumeti. Onda me ipak uzbuđuje činjenica da ću moći pokazati svojoj publici kakva sam na drugom mestu, na stranom prostoru, čini mi se da će to biti prilika za gomilu jugoslovenske pozorišne publike da proviri kroz ključaonicu i da vidi tačno šta ja to radim tamo »gde me niko ne poznaje«. Znam da će to biti neka vrsta pročišćenja i očekujem i da boli i da prija.

Koje bi ste dramske uloge igrali u skorij budućnosti?

Pozorišne komade gotovo uopšte ne čitam izvan konteksta repertoara svog pozorišta jer me ni uloge u pozorišnoj literaturi sve dok ne postanu direktni podsticaj za nešto što bi se htelo pozorišnim činom reći. Zato nemam listu svojih omiljenih, željenih uloga jer su one za mene čista konstrukcija na papiru sve do momenta kad reditelj ponudi najbolji mogući plan kako da im udahnemo život.

Kako vidite jugoslovenski današnji teatar iz nemačke perspektive?

Ne znam koliko imam prava da govorim o jugoslovenskom pozorištu jer sam u zadnje dve godine zaista malo toga videla. Imponuje mi način na koji se kod nas piše o pozorištu.

Šta bi presudno bilo u Vašem povratku na našu scenu?

Moj povratak će verovatno ovisiti isto toliko o slučaju kao i odlazak. Ima toliko razloga koji teraju na ostanak, a onda je dovoljan samo jedan da se odlučimo na povratak.

Epilog

Dragi kolega Laziću, evo napokon odgovora na vaša pitanja. Izdvojio sam delove iz ovog teksta i drugih beležaka za sveske Theatra a. d. Ruhr, a napravio bih izbor odlomaka za Knj. novine. Molim vas, pokušajte zato da rekonstruirate svoja pitanja koliko možete i pošaljite mi ih što pre, a vama neka ostane ovaj primerak integralnih odgovora za knjigu. Hvala. Srdačno,

12. 10. 86.

dragan klaić,

PS.

Dugujem zahvalnost teatrologu dr Draganu Klaiću za pronalaženje odgovora Gordane Kosanović, koji će biti objavljeni u mojoj knjizi *Glumci govore*.

Radoslav Lazić
polja 475